

مقاله پژوهشی: تبیین علائق ژئوپلیتیکی رژیم صهیونیستی در حوزه خلیج فارس

محمد رضا کمالی^۱، امیرحسین الهامی^۲، بابک نبی زاده^۳

پذیرش مقاله: ۱۴۰۱/۰۵/۰۹

دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۴/۰۹

چکیده

حوزه خلیج فارس به دلیل ویژگی‌های ژئوپلیتیکی و اهمیت راهبردی آن در حوزه‌های چندگانه نظامی، سیاسی و اقتصادی همواره یکی از کانون‌های اصلی سیاست بین‌الملل و علائق ژئوپلیتیکی کشورها به‌عنوان مفهومی برای تبیین و پیگیری منافع ملی آنان در بسترهای جغرافیایی بوده است. در همین راستا، رژیم صهیونیستی به دلیل ویژگی‌های خاص (نامشروع) در زمان تأسیس، به شکلی مضاعف به ترسیم سیاست‌هایی در جهت افزایش فضای حیاتی و پیگیری منافع خود در جهت تحقق علائق ژئوپلیتیکی اقدام کرده است. یکی از بسترهای جغرافیایی هدف این رژیم از ابتدا حوزه ژئوپلیتیک خلیج فارس بوده است که با تحولات اخیر، امیدهای آن رژیم را برای عملی ساختن اهداف اولیه در جهت نفوذ در این منطقه افزایش داده است. با این مقدمات، پژوهش حاضر به دنبال پاسخ به این پرسش اصلی است که علائق ژئوپلیتیکی رژیم صهیونیستی در حوزه خلیج فارس شامل چه مواردی است؟ در همین راستا و با استفاده از روش آمیخته (کمی و کیفی) و از رهگذر ارائه پرسشنامه به جامعه آماری ۳۹ نفر از صاحب‌نظران حوزه خلیج فارس و غرب آسیا، ضمن کدگذاری پرسشنامه‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS، مهم‌ترین علائق ژئوپلیتیکی رژیم صهیونیستی در حوزه خلیج فارس به شرح ذیل اولویت‌بندی گردید:

غلبه بر انزوای جغرافیایی راهبردی خود در منطقه، متنوع سازی و گسترده سازی بازار صادرات فناوری به کشورهای حوزه خلیج فارس، ایجاد عمق راهبردی در حوزه خلیج فارس، گسترش همکاری‌های اطلاعاتی - امنیتی با شیخ‌نشین‌های خلیج فارس در پوشش مبادلات ارتباطی - اطلاعاتی علیه جمهوری اسلامی ایران، تسلط بر منابع آبی خلیج فارس از طریق تأسیس منابع آب شیرین‌کن در کشورهای عرب حوزه خلیج فارس و نظارت بر حوزه راهبردی آب.

واژگان کلیدی: علائق ژئوپلیتیکی، خلیج فارس، رژیم صهیونیستی، جغرافیا، سیاست بین‌الملل

^۱ استادیار علوم دفاعی راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی

^۲ استادیار جغرافیای سیاسی دانشگاه عالی دفاع ملی

^۳ دانشجوی دکتری مدیریت راهبردی نظامی (نویسنده مسئول) iran_baby@yahoo.com

مقدمه

حوزه ژئوپلیتیک خلیج فارس به دلیل ویژگی‌های خاص و اهمیت راهبردی آن در تأمین انرژی جهان همواره یکی از کانون‌های مناقشه و نزاع در تاریخ معاصر جهان بوده است. این مسئله به‌ویژه با تأسیس غیرقانونی رژیم صهیونیستی توسط قدرت‌های غربی و ایجاد فضای حیاتی برای آن در درون سرزمین‌های مشروع فلسطینیان عمقی شدید به خود گرفت. کشورهای عربی به رهبری مصر در ابتدای این تأسیس غیرقانونی، جانب یکی از اعضای خود یعنی فلسطین را گرفتند و در مسیر حمایت خود از تمامی اقدامات از قبیل جنگ، حمایت‌های ایدئولوژیکی، مالی و لجستیکی از آرمان فلسطین دریغ نکردند؛ اما با گذشت زمان تغییراتی در روابط اعراب و رژیم صهیونیستی ایجاد شد و شکل اولیه تخاصم و دشمنی کمرنگ و در پاره‌ای از موارد از بین رفت و جای خود را به آشتی و مصالحه داد؛ بنابراین روابط رژیم صهیونیستی و کشورهای حوزه خلیج فارس در بستری از حرکات آونگی و فراز و نشیب‌های تاریخی شکل گرفته و قوام یافته است. تخاصم شدید و تقابل نظامی اولیه بر سر آرمان فلسطین، توافقات پشت پرده و همکاری‌های سیاسی، نظامی و اطلاعاتی نامرئی در حوزه خلیج فارس و در نهایت کنار زدن پرده‌ها و علنی کردن روابط چندین ساله برخی از کشورهای منطقه با این رژیم، تنها رونا و نمایی از روابط پیچیده در محیطی غیرقابل پیش‌بینی بود (Morris, 2001: 316-318).

رژیم صهیونیستی در چنین محیطی از همان ابتدا به دنبال افزایش فضای حیاتی و ترسیم سیاست‌هایی در جهت تحقق علائق ژئوپلیتیکی در بستر منافع جغرافیایی بود اما به دلایل پیش‌گفته، نتوانست چندان آنان را تحقق بخشد و تنها در سطح برخی از روابط پشت پرده، توفیقاتی کسب کرد. با این حال تحولات اخیر منطقه خلیج فارس، امیدهای این رژیم را برای دستیابی به اهداف تاریخی خود افزایش داده است. برای سالیان متمادی، پادشاهی‌های خلیج فارس رویکرد دوجهی «آشکار و نهان» را در رابطه خود با رژیم صهیونیستی برگزیدند. از طرفی آرمان فلسطین و آزادسازی قدس شریف از چنگال صهیونیست‌ها به قدری در دنیای عرب ریشه‌های قوی و سترگی داشت که هیچ‌کس نمی‌توانست به راحتی به آن پشت کند زیرا همگان سرنوشت سادات را پس از امضای قرارداد صلح کمپ دیوید به یاد داشتند و سران عرب خلیج فارس نیز از این قاعده مستثنی نبودند. از سوی دیگر اینکه رژیم صهیونیستی برای دهه‌ها با بازیگران مختلف دولتی و غیردولتی در سرتاسر منطقه غرب آسیا ارتباط داشت بر کسی پوشیده نبود. شیخ‌نشین‌های خلیج فارس

برخلاف همسایگان عرب خود مانند مصر، اردن، سوریه و عراق به ندرت در عملیات جنگی علیه رژیم صهیونیستی شرکت می‌کردند و تنها نیروهای خود را به صورت نمادین برای کمک به آنان ارسال می‌کردند. شاید مهم‌ترین کنش سلطنت‌های خلیج فارس تحریم نفتی غرب از سال ۱۹۷۳ تا ۱۹۷۴ بود که منجر به افزایش شدید قیمت نفت و ایجاد بحران‌های اقتصادی برای آنان شد (Smith, 2004: 198).

با توجه به توافقات اخیر رژیم صهیونیستی و کشورهای عربی به‌ویژه توافق آبراهام یا ابراهیم^۱ توجه به ارزیابی مجدد علائق ژئوپلیتیکی رژیم صهیونیستی در حوزه خلیج فارس ضروری به نظر می‌رسد و از همین رو این پژوهش تمرکز بر چنین مفهومی در روابط این کشورها را مدنظر خود قرار داده است. پرسش اصلی ما در این مقاله بدین شرح می‌باشد که "علائق ژئوپلیتیکی رژیم صهیونیستی در حوزه خلیج فارس شامل چه مواردی است؟"

مبانی نظری

– پیشینه تحقیق:

در مورد موضوع مقاله حاضر به‌طور مشخص آثار مستقلى به رشته تحریر در نیامده است. با این حال برخی از کتب و مقالات وجود دارد که با تمرکز بر برخی از مفاهیم این مقاله، داده‌های مناسبی را در اختیار ما قرار می‌دهند. برخی از مهم‌ترین آن‌ها به شرح ذیل است:

کلیو جونز و یوئل گوزانسکی (۲۰۲۰) در کتاب "دشمنی‌های برادروار: رژیم صهیونیستی و پادشاهی خلیج" معتقدند روابط رژیم صهیونیستی و کشورهای عربی حوزه خلیج فارس که در سال‌های اخیر شکلی مشهود به خود گرفته است، برای کارشناسان و ناظران تخصصی منطقه غرب آسیا امر جدیدی نیست. روابط دیپلماتیک در سطوح پایین میان قطر و عمان با رژیم صهیونیستی پس از توافقنامه اسلو در سال ۱۹۹۳، روابط دوستانه شیخ عبدا... بن زائد با سران رژیم صهیونیستی به‌رغم عدم وجود روابط رسمی و حتی گفتگوهای پنهانی عربستان سعودی و رژیم صهیونیستی تنها نمونه‌هایی از این روابط پنهانی بوده‌اند. از نظر نویسندگان کتاب، عامل اصلی در این پیوند، خنثی کردن جاه‌طلبی‌های منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران بوده است و به نظر می‌رسد این روابط به‌رغم اختلافات کشورهای عربی و رژیم صهیونیستی در بسیاری از حوزه‌ها، سرانجام به شکل-گیری نظم جدید منطقه‌ای در خاورمیانه منجر شده و نوعی کمربند امنیتی علیه ایران ایجاد کند.

¹ Abraham Accords

کریستن الریشسن (۲۰۱۸) در کتاب "تغییر دینامیک امنیتی خلیج فارس" معتقد است پس از بهار عربی در سال ۲۰۱۱ رویدادهای متناقض و متفاوتی رخ داد که زمینه را برای تغییر ترتیبات امنیتی و ائتلاف‌های موجود در کشورهای حوزه خلیج فارس شامل شش کشور شورای همکاری خلیج فارس به همراه ایران و عراق فراهم کرد. آشوب‌های سیاسی-اقتصادی ناشی از خیزش‌های سال ۲۰۱۱، ظهور دولت اسلامی عراق و شام (داعش)، جنگ نیابتی ایران و عربستان در یمن، جنگ نیابتی ایران و رژیم صهیونیستی در سوریه، قطع رابطه چهار کشور عربی با قطر تنها بخشی از تحولاتی بود که خاورمیانه در این دوره از سر گذراند؛ بنابراین به نظر می‌رسد امنیت در خلیج فارس با پویایی‌های جدیدی روبه‌رو خواهد شد و شبکه‌های ائتلاف‌ها و تقابل‌های منطقه‌ای وارد فاز جدیدی خواهد شد که با گذشته متفاوت است.

علی فاطمی‌نسب، محمدرضا حافظ‌نیا، محمدرضا کمالی و حسین ربیعی (۱۴۰۰) در مقاله "عوامل ژئوپلیتیکی مؤثر بر همگرایی امنیت جمعی در منطقه خلیج فارس" معتقد هستند مهم‌ترین مؤلفه‌های ژئوپلیتیکی که مؤثر بر همگرایی امنیت جمعی در منطقه خلیج فارس بوده و بالاترین تأثیر را دارد عبارت‌اند از: پیروی اکثریت مردم منطقه از دین مبین اسلام به‌عنوان عامل پایدار و انسجام بخش، هم‌جواری و پیوستگی جغرافیایی کشورهای منطقه، وجود ذخایر مناسب فسیلی و معدنی در کشورهای منطقه و وابستگی اقتصاد این کشورها به درآمدهای نفتی، تشکیل و تقویت کمیته مشترک کشورهای ساحلی برای امور زیست‌محیطی، ارتباط کشورهای منطقه خلیج فارس با حوزه‌های ژئوپلیتیکی مهم منطقه غرب آسیا، عضویت اغلب کشورها در شورای همکاری خلیج فارس.

محمدرضا ملکی و محمدرضا ابراهیمی (۱۳۹۹) در مقاله "چشم‌انداز صلح خاورمیانه در سایه عادی‌سازی روابط رژیم صهیونیستی و جهان عرب" نتیجه گرفته‌اند مهم‌ترین عاملی که به همگرایی رژیم صهیونیستی و برخی از کشورهای منطقه منجر شده است نگرانی‌های امنیتی مشترک رژیم صهیونیستی و اعراب در قبال ایران و نیز پیشبرد بهتر منافع ملی بوده است تا جایی که از شکل‌گیری خاورمیانه جدید سخن به میان آمده است. با این حال نویسندگان مقاله معتقدند گرچه این توافقات و گسترش دامنه آن به دیگر کشورهای عربی می‌تواند موجب کاهش تنش‌های منطقه‌ای و ارتقاء ضریب امنیتی برای رژیم صهیونیستی شود اما تاریخ نشان داده است که این‌گونه

توافقات نمی‌تواند به حل نهایی قضیه فلسطین کمک کند مادام که طرفین اصلی مناقشه، رژیم صهیونیستی و فلسطین بر موضع همیشگی خود «همه‌یاهیج» تأکید ورزند. با بررسی اصلی‌ترین یافته‌های پژوهش‌های مرتبط با موضوع مقاله، وجوه اشتراک میان این آثار و پژوهش حاضر از این قرار است:

- توجه به ریشه‌های روابط اعراب و رژیم صهیونیستی؛

- مطالعه مختصات سازش و عادی‌سازی روابط اعراب خلیج فارس و رژیم صهیونیستی؛

- توجه به پویایی‌های منطقه خلیج فارس و اثرات مترتب بر آن.

با توجه به یافته‌های آثار فوق، سهم ویژه پژوهش حاضر در تمرکز بر مفهوم علائق ژئوپلیتیکی رژیم صهیونیستی در حوزه خلیج فارس خواهد بود که تاکنون به‌طور مستقل به آن پرداخته نشده است. همچنین تاکنون در آثار فارسی‌زبان، علائق ژئوپلیتیکی کشورها بر مبنای ضعف‌ها و کمبودها و اقدامات جبرانی آنان در جهت بهبود منافع تعریف می‌شده است؛ اما در این مقاله تلاش خواهد شد تا تعریف دقیق‌تری از مفهوم علائق ژئوپلیتیکی به دست داده شود و علاوه بر تمرکز بر مفهوم کمبود، تقویت و گسترش مزیت‌های رقابتی داخلی کشورها و صدور آن به سایر نقاط نیز مدنظر قرار بگیرد.

- مفهوم شناسی:

علائق ژئوپلیتیک: مکان‌ها و فضاها و جغرافیایی دارای ویژگی‌ها و ارزش‌های خاصی هستند و منابع و مزیت‌ها نیز در سطح جهان به‌طور متعادل پخش نمی‌باشند. به عبارتی الگوی پخش عرضه مزیت‌ها و نیز تقاضای مزیت‌های جغرافیایی نامتعادل است. از این رو مکان‌ها و فضاها و جغرافیایی و به دنبال آن گروه‌های انسانی ساکن در آن‌ها، ملت‌ها و حکومت‌ها به یکدیگر نیازمند و وابسته می‌شوند. همچنین مزیت‌های جغرافیایی کشورها از طیف گسترده‌ای برخوردار است و برخی از کشورها از تمام یا بخشی از آن برخوردارند و برخی از آن‌ها آن را ندارند. این ضرورت وابستگی متقابل جغرافیایی، فلسفه همکاری و تعامل بین‌المللی و توسعه و تکامل سیستم سیاسی جهان است (حافظ نیا و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۱). البته دولت‌ها برای تأمین نیازهای خود همیشه از روش‌های مسالمت‌آمیز استفاده نمی‌کنند و گاهی با ترفندهای سیاسی، سلطه، نفوذ، زور و ... سعی بر تعرض، کنترل و تصرف مزیت‌های جغرافیایی دیگران دارند (حافظ‌نیا، ۱۳۸۵: ۱۴۶)؛ بنابراین پایه و اساس علائق ژئوپلیتیکی کشورها بر روی نیازهای جغرافیایی قرار گرفته است. همان‌گونه که در

تعریفی دیگری از این مفهوم اشاره شده است. علائق ژئوپلیتیکی عبارت است از «مکمل‌های فضایی و جغرافیایی مفروض در ماورای مرزها که به لحاظ ساختاری از تجانس برخوردار بوده و به لحاظ کارکردی تأمین‌کننده نیازها و کاستی‌های یک کشور محسوب می‌گردد. تعلق ژئوپلیتیک به‌نوعی زیربنای علائق و منافع ملی کشورها را تشکیل می‌دهد و ناظر بر مواردی است که با تمام یا بخشی از خصیصه‌های طبیعی و انسانی کشور تجانس و همگونی دارند و یا مواردی هستند که تأمین‌کننده احتیاجات کشور در ابعاد مختلف سیاسی، اقتصادی، تجاری، ارتباطی، فرهنگی، اجتماعی، دینی، علمی، فناوری، نظامی، امنیتی، حیثیتی یا زیست‌محیطی می‌باشند و کشور به آن‌ها دل‌بستگی و علاقه دارد» (حافظ نیا، ۱۳۸۵: ۱۲۰).

ضمن توجه به تعاریفی که ذکر آن رفت و وام‌گیری از برخی از متغیرهای مهم آن‌ها، مفهوم علائق ژئوپلیتیک بر اساس آنچه در ادامه آمده است مورد استفاده ما قرار خواهد گرفت. همان‌گونه که مشخص است در تعریف خودمختار این پژوهش، علائق ژئوپلیتیک علاوه بر این‌که پاسخی در جهت تأمین حفره‌ها و کمبودهای محیط داخل است، بر نقاط قوت و فرصت‌های داخلی کشورها نیز تأکید کرده است:

«علائق ژئوپلیتیک دربردارنده امکاناتی فرا سرزمینی است که کشورهای مختلف با توجه به ضعف‌ها، قوت‌ها، فرصت‌ها و تهدیدات جغرافیایی خود تلاش می‌کنند تا از آن حداکثر استفاده را برده و با گسترش نفوذ و حضور خود در سرزمین‌های مجاور و غیر مجاور، به رفع و پاسخگویی نیازها و کمبودها و یا تقویت مزیت‌های جغرافیایی خود در مواجهه با سایر واحدهای سیاسی بپردازند».

حوزه ژئوپلیتیک خلیج فارس: حوزه ژئوپلیتیک خلیج فارس یکی از شش حوزه پیرامونی مجاور جمهوری اسلامی ایران شامل کشورهای ج.ا.ایران، عراق، کویت، عربستان، امارات، قطر، بحرین و عمان می‌باشد (صفوی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۱). سایر این حوزه‌های ژئوپلیتیک عبارت‌اند از:

۱- حوزه ژئوپلیتیک قفقاز - آناتولی.

۲- حوزه ژئوپلیتیک دریای عمان و اقیانوس هند.

۳- حوزه ژئوپلیتیک فلات ایران.

۴- حوزه ژئوپلیتیک آسیای مرکزی.

۵- حوزه ژئوپلیتیکی دریای خزر.

چارچوب نظری

چشم‌انداز نظری ما در این پژوهش برای تبیین علائق ژئوپلیتیکی رژیم صهیونیستی بر مفهوم فضای حیاتی مبتنی است. تشبیه دولت به بدن و اندام آدمی را می‌توان در آثار فلاسفه گذشته نظیر افلاطون، ارسطو و نیز اندیشه‌وران عصر جدید همچون هابز و روسو پی گرفت. با کم اعتبار شدن نظریه قرارداد اجتماعی، این نظر که دولت ساخته دست انسان نیست بلکه تحولی تدریجی، ناآگاهانه و گریزناپذیر جامعه بشری است، عرضه شد که نهایتاً به طرح نظریه دولت اندام‌وار^۱ انجامید؛ بنابراین دیدگاه تشبیه دولت به اندام انسان در اندیشه بسیاری از متفکران از جمله فردریش راتزل^۲ نظریه‌پرداز اصلی فضای حیاتی نقش داشت. بر اساس این دیدگاه، دولت به‌مثابه پدیده طبیعی و زیستی بهتر قابل درک است تا پدیده‌ای مکانیکی و اجتماعی. دولت‌ها در فضای حیاتی همانند گیاه و انسان به تغذیه در قالب توسعه سرزمینی و منابع نیاز دارند. بر این اساس دولت‌ها پیوسته با یکدیگر در رقابت هستند (کاویانی‌راد، ۱۳۹۱: ۴۳۲).

راتزل با رویکردی زیست‌شناسی برای نخستین بار به شکلی نظام‌مند داده‌ها و مسائل را در جغرافیای سیاسی کنار هم گذاشت. او معتقد بود که دولت باید به‌عنوان پدیده‌ای مرتبط با زمین و جایی که جوامع در آن زندگی می‌کنند، پویایی دارند و هویتشان را از آن می‌گیرند، مورد واکاوی قرار گیرد. در طرح مفهوم دولت به‌مثابه موجود زنده راتزل، دولت‌ها ماهیتی اندام‌وار و رشد‌یابنده دارند که در توسعه و گسترش آن‌ها مرزها کارکردی موقت دارند. همچنان که انسان بر روی زمین زندگی می‌کند دولت هم به‌مانند اندام‌واره‌ای بر روی زمین با قوانین طبیعی پیوند می‌یابد. بر این اساس توسعه مقید به محیط طبیعی است زیرا دولت فی‌نفسه یک اندام‌واره است و با رشد آن به فضای حیاتی بیشتری نیاز پیدا می‌کند. این اندیشه بعدها در خدمت اهداف ناسیونالیستی مبتنی بر نژاد قرار گرفت و دارای ماهیتی جنگ‌طلبانه توصیف شد (Clarke, 2020: 34).

مفهوم علائق ژئوپلیتیکی در این تحقیق تا حدودی ریشه در مفهوم فضای حیاتی راتزل دارد و کشورها تلاش می‌کنند تا هرچه بیشتر مرزهای فرا سرزمینی خود را در تحقق علائق ژئوپلیتیکی خود و تأمین نیازهای داخلی گسترش دهند. البته فضای حیاتی راتزل تا حدود زیادی مفهومی

¹ Organic State

² Friedrich Ratzel

وابسته به محیط است اما علائق ژئوپلیتیکی حالتی منعطف تر به خود گرفته است و نفوذ ذهنی و روانی بر مردمان سرزمین‌های دیگر را نیز در خود لحاظ می‌کند. همچنین علائق ژئوپلیتیکی می‌تواند تقویت یک مزیت رقابتی مانند فناوری، نظامی، اقتصادی و یا غیره باشد درحالی‌که نظریه‌های فضای حیاتی بر روی تقویت نقاط ضعف و کمبودها برای یک مجموعه تمرکز دارد.

روش‌شناسی

نوع تحقیق در این پژوهش به لحاظ هدف کاربردی و توسعه‌ای می‌باشد. رویکرد تحقیق آمیخته و با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی و از نوع موردی - زمینه‌ای است. دلیل استفاده از رویکرد آمیخته (کمی - کیفی) این است که استفاده از آن نسبت به استفاده از تنها یک رویکرد می‌تواند فهم بهتری از موضوع تحقیق برای ما فراهم آورد. درواقع این نوع تحقیق، محقق را قادر می‌سازد که به‌طور هم‌زمان تئوری یک مطالعه را تولید و تأیید کرده و نتیجه‌گیری قوی‌تری را ایجاد نماید. جامعه آماری این پژوهش در دو گروه و با تعداد ۴۹ نفر مشخص گردید. ابتدا با مراجعه به ۱۰ نفر از خبرگان نظامی و اساتید برجسته کشور که در حوزه‌های دفاعی، سیاسی، روابط بین‌الملل و جغرافیای سیاسی برجسته بودند ضمن انجام مصاحبه‌ی عمیق مهم‌ترین علائق ژئوپلیتیک رژیم صهیونیستی در حوزه خلیج فارس استخراج گردید که در جدول ۲ آمده است. سپس علائق احصاء شده در قالب پرسشنامه در اختیار ۳۹ نفر از صاحب‌نظران قرار گرفت تا با استفاده از روش‌های آماری اولویت‌بندی گردند. برای انتخاب جامعه آماری صاحب‌نظران ابتدا فهرستی از افراد موردنظر را آماده و سپس با لحاظ نمودن ویژگی‌های از قبیل مدرک تحصیلی حداقل فوق‌لیسانس، آشنایی با کشورهای عربی حوزه خلیج فارس و رژیم صهیونیستی یا اقامت حداقل یک‌ساله در منطقه مورد مطالعه، حیطة کاری و مسئولیتی داشتن، تألیف یا مقاله و تحقیق در زمینه کشورهای حوزه خلیج فارس، رژیم صهیونیستی و ژئوپلیتیک، امکان دسترسی و مصاحبه و ... تعداد افراد واجد شرایط به تعداد ۳۹ نفر مشخص گردیده‌اند.

به‌منظور گردآوری اطلاعات موردنیاز از روش‌های ذیل استفاده گردید:

۱- روش کتابخانه‌ای:

در این روش ضمن مطالعه‌ی کتاب‌های علمی و تخصصی و مقالات مرتبط با موضوع و بررسی آرشیو اسناد و مدارک موجود در دستگاه‌های مختلف، از منابع معتبر اینترنتی نیز استفاده شده است.

۲- روش میدانی:

در این روش محقق از طریق مراجعه به متخصصان مربوطه در قالب جامعه‌ی نمونه آماری و توزیع پرسشنامه میان آن‌ها به جمع‌آوری داده‌های کمی از طریق گویه‌های مرتبط بر اساس مقیاس طیف لیکرت پرداخته است.

برای تجزیه و تحلیل داده‌های پرسشنامه از نرم‌افزار آماری SPSS استفاده شده است. روایی پرسشنامه‌ها از طریق اعتبار محتوا تأیید شد و در راستای پایایی پاسخ‌ها، از محاسبه ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. اگر ضریب آلفا بیش از ۰/۷ باشد، آزمون از پایایی قابل قبول برخوردار است.

جدول ۱: علائق ژئوپلیتیکی استخراجی رژیم صهیونیستی در حوزه خلیج فارس در مصاحبه با نخبگان

مصادق	عامل	بعد
<p>۱- غلبه بر انزوای راهبردی جغرافیایی خود در منطقه</p> <p>۲- ایجاد عمق راهبردی در حوزه خلیج فارس</p> <p>۳- حل مناقشات مرزی با فلسطینیان</p> <p>۴- تسلط بر منابع دریایی منطقه و متنوع سازی تأمین منابع آب</p>	طبیعی	علائق ژئوپلیتیک رژیم صهیونیستی
<p>۱- تلاش برای کسب مشروعیت در میان جمعیت عرب خود از رهگذر عادی- سازی روابط با اعراب حوزه خلیج فارس.</p> <p>۲- گسترش مرزهای امن در پیرامون خود در جهت گسیل نیروی کار به کشورهای منطقه و ایجاد فضای حیاتی برای جمعیت رو به رشد خود.</p>	انسانی	
<p>۱- متنوع سازی و گسترده سازی بازار صادرات فناوری به کشورهای حوزه خلیج فارس</p> <p>۲- گسترش همکاری‌های اطلاعاتی - امنیتی با شیخ نشین‌های خلیج فارس در پوشش مبادلات ارتباطی - اطلاعاتی علیه جمهوری اسلامی ایران.</p>	اقتصادی	

مصادق	عامل	بعد
<p>۳- ایجاد امنیت انرژی در داخل از رهگذر تأمین انرژی موردنیاز از کشورهای عرب حوزه خلیج فارس</p> <p>۴- تسلط بر منابع آبی خلیج فارس از طریق تأسیس منابع آب شیرین کن در کشورهای عرب حوزه خلیج فارس و نظارت بر حوزه راهبردی آب.</p> <p>۵- اخذ مجوز پروازهای بین‌المللی بر فراز کشورهای حوزه خلیج فارس و صرفه-جویی زمانی و مالی در حمل و نقل و ترانزیت بین‌المللی.</p> <p>۶- تسلط رژیم صهیونیستی بر بندرهای ترانزیتی اعراب</p> <p>۷- جلوگیری از صادرات و فروش نفت ایران با تشویق اعراب به افزایش تولید نفت.</p>		
<p>۱- گسترش و عادی‌سازی روابط با کشورهای عرب حوزه خلیج فارس در جهت افزایش رضایت اعراب سنی ساکن در مناطق اشغالی.</p> <p>۲- همکاری با کشورهای عربی و استفاده از نفوذ آنان بر اعراب مناطق اشغالی در جهت تسهیل فرآیند جذب آنان در درون ساختارهای سیاسی داخلی.</p> <p>۳- ایجاد فضای تبلیغاتی گسترده از رهگذر عادی‌سازی روابط با شیخ‌نشین‌های خلیج فارس در جهت سرپوش گذاشتن بر شکاف‌های اجتماعی داخلی.</p>	سیاسی داخلی	
<p>۱- خارج شدن رژیم صهیونیستی از انزوای دیپلماتیک</p> <p>۲- حضور احتمالی در پیمان‌ها و ائتلاف‌های منطقه‌ای و شناسایی خود به‌عنوان عضو مشروع جامعه بین‌الملل</p> <p>۳- حل مسئله فلسطین با همکاری احتمالی کشورهای عرب حوزه خلیج فارس و سازش بر سر آرمان فلسطین.</p> <p>۴- عادی‌سازی روابط با کشورهای عرب حوزه خلیج فارس حضور هرچه بیشتر در نزدیکی مرزهای جمهوری اسلامی ایران در پوشش همکاری‌های اقتصادی، تجاری، نظامی و فناوریانه با کشورهای منطقه.</p> <p>۵- ایجاد ارتباطات فرهنگی و رسانه‌ای با کشورهای عربی حوزه خلیج فارس و بهره‌برداری از امکانات تبلیغاتی در جهت ارتقاء تصویر خود در جهان عرب و</p>	سیاسی بین‌الملل	

مصادق	عامل	بعد
<p>اسلام.</p> <p>۶- تبدیل برنامه هسته‌ای ایران به اولویت اول کشورهای منطقه به‌عنوان تهدید</p> <p>۷- ایجاد تفرقه میان کشورهای منطقه با بزرگنمایی اختلافات شیعه و سنی</p>		
<p>۱- صادرات سلاح به کشورهای حوزه خلیج فارس و گسترش بازارهای تسلیحاتی.</p> <p>۲- ایجاد پیمان‌های نظامی-امنیتی با کشورهای عربی حوزه خلیج فارس در جهت ایجاد محور نظامی در مقابل جمهوری اسلامی ایران.</p> <p>۳- کنترل و نظارت بر زیرساخت‌های امنیتی-اطلاعاتی کشورهای عربی حوزه خلیج فارس و همکاری‌های اطلاعاتی علیه منافع جمهوری اسلامی ایران در منطقه.</p> <p>۴- ایجاد پایگاه‌های نظامی مشترک با کشورهای عرب منطقه در جزایر و بندرهای خلیج فارس و انجام تحرکات نظامی-امنیتی علیه منافع جمهوری اسلامی ایران در منطقه.</p> <p>۵- نزدیک شدن به مرزهای جنوبی جمهوری اسلامی ایران و ایجاد کانال‌های ارتباطی با گروهک‌های تجزیه‌طلب.</p> <p>۶- انجام همکاری مشترک با اعراب خلیج فارس در زمینه جنگ سایبری و توسعه سامانه‌های (سیستم‌های) ضدپهادی در جهت مقابله با توانمندی‌های جمهوری اسلامی ایران و ترکیه.</p> <p>۷- تشدید حمایت رژیم صهیونیستی از گروه‌ها و جریان‌های تجزیه‌طلب در عراق، سوریه و کشورهای محور مقاومت</p>	نظامی	علائق ژئوپلیتیک رژیم صهیونیستی
<p>۱- گسترش و متنوع سازی بازارهای فناورانه به کشورهای عرب حوزه خلیج فارس.</p> <p>۲- همکاری در زمینه دیجیتال و ایجاد شهرهای هوشمند با کشورهای حوزه خلیج فارس.</p> <p>۳- صدور فناوری هوش مصنوعی، بلاک چین و امنیت سایبری به کشورهای حوزه</p>	فناورانه	

مصدق	عامل	بعد
خلیج فارس.		
۴- ایجاد تأسیسات آب شیرین کن و صدور تجهیزات کشاورزی به کشورهای عربی به عنوان صنایع راهبردی مورد نیاز در منطقه.		

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها کدگذاری شدند و در مرحله بعد با استفاده از نرم‌افزار (SPSS) و آزمون‌های آماری مرتبط کار پردازش داده‌ها انجام پذیرفت. یافته‌های پژوهش بر اساس تجمیع نظرات کارشناسان و صاحب‌نظران، در مورد تبیین علائق ژئوپلیتیکی رژیم صهیونیستی در حوزه خلیج فارس مورد واکاوی قرار گرفت.

ابتدا نسبت به محاسبه میانگین و انحراف معیار گویه‌های پرسشنامه در تبیین علائق ژئوپلیتیکی رژیم صهیونیستی در حوزه خلیج فارس اقدام و در جهت معنادار بودن میانگین‌ها و همچنین اولویت‌بندی آن‌ها از آزمون فریدمن^۱ استفاده شد. نتایج حاصل از آزمون نشان داد که بین میانگین‌ها در سطح $P < .001$ تفاوت معناداری وجود دارد. همچنین میانگین رتبه‌ای برای ۱۰ گویه به دست آمد که همگی در جدول زیر قابل مشاهده است (Patten, 2017: 29).

جدول ۲: مهم‌ترین علائق ژئوپلیتیکی رژیم صهیونیستی در حوزه خلیج فارس بر اساس نظرات کارشناسان نمونه آماری

شماره	گویه	۱	۲	۳	۴	۵	میانگین	انحراف معیار	میانگین رتبه‌ای
۱-۱	غلبه بر انزوای راهبردی جغرافیایی خود در منطقه	-	۱	۳	۱۰	۱۹	۴/۲۳	۰/۸۲۹	۷/۳
۱-۲	تسلط بر منابع آبی خلیج فارس از طریق تأسیس منابع	-	-	۱۵	۱۰	۸	۴/۰۰	۰/۷۱۵	۵/۴۵

^۱ Friedman test

شماره	گویه	۱	۲	۳	۴	۵	میانگین	انحراف معیار	میانگین رتبه‌ای
		خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد			
	آب‌شیرین‌کن در کشورهای عرب حوزه خلیج فارس و نظارت بر حوزه راهبردی آب.								
۱-۳	ایجاد عمق راهبردی در حوزه خلیج فارس	-	-	۴	۱۵	۱۴	۴/۱۲	۱/۷۱۵	۶/۴
۱-۴	ایجاد ارتباطات فرهنگی و رسانه‌ای با کشورهای عربی حوزه خلیج فارس و بهره‌برداری از امکانات تبلیغاتی در جهت ارتقاء تصویر خود در جهان عرب و اسلام.	۱	۳	۶	۱۳	۱۰	۴/۱۸	۱/۶۵۷	۴/۲۴
۱-۵	نزدیک شدن به مرزهای جنوبی جمهوری اسلامی ایران و ایجاد کانال- های ارتباطی با گروهک‌های تجزیه- طلب	۱۰	۱۲	۲	۶	۳	۳/۴۱	۱/۰۴۱	۲/۷۵
۱-۶	گسترش همکاری- های اطلاعاتی-امنیتی	-	-	۴	۲۵	۴	۴/۰۵	۱/۶۴۵	۵/۶۶

شماره	گویه	۱	۲	۳	۴	۵	میانگین	انحراف معیار	میانگین رتبه‌ای
		خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد			
	با شیخ‌نشین‌های خلیج فارس در پوشش مبادلات ارتباطی-اطلاعاتی علیه جمهوری اسلامی ایران.								
۱-۷	متنوع سازی و گسترده سازی بازار صادرات فناوری به کشورهای حوزه خلیج فارس	-	-	-	۱۰	۲۳	۴/۲۳	.۷۷۴	۶/۵۸
۱-۸	ایجاد فضای تبلیغاتی گسترده از رهگذر عادی سازی روابط با شیخ‌نشین‌های خلیج فارس در جهت سرپوش گذاشتن بر شکاف‌های اجتماعی داخلی	-	۳	۱۵	۱۰	۶	۳/۹۰	.۸۱۲	۵/۱۲
۱-۹	صادرات سلاح به کشورهای حوزه خلیج فارس و گسترش بازارهای تسلیحاتی	۲	۵	۱۵	۵	۷	۳/۵۹	.۸۴۴	۳/۴۳

شماره	گویه	۱	۲	۳	۴	۵	میانگین	انحراف معیار	میانگین رتبه‌ای
۱-۱۰	صدور فناوری هوش مصنوعی، بلاک چین و امنیت سایبری به کشورهای حوزه خلیج فارس.	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	۳/۳۱	۱/۰۱۲	۲/۶۶

با توجه به اطلاعات موجود در جدول فوق، می‌توان مهم‌ترین علائق ژئوپلیتیکی رژیم صهیونیستی برای حضور در حوزه خلیج فارس را بر اساس ترتیب زیر اولویت‌بندی کرد.

جدول ۳: رتبه‌بندی علائق ژئوپلیتیکی رژیم صهیونیستی در حوزه خلیج فارس بر اساس آزمون فریدمن

رتبه	میانگین	عامل
اول	۷/۳	غلبه بر انزوای جغرافیایی راهبردی خود در منطقه
دوم	۶/۵۸	متنوع سازی و گسترده‌سازی بازار صادرات فناوری به کشورهای حوزه خلیج فارس
سوم	۶/۴	ایجاد عمق راهبردی در حوزه خلیج فارس
چهارم	۵/۶۶	گسترش همکاری‌های اطلاعاتی-امنیتی با شیخ‌نشین‌های خلیج فارس در پوشش مبادلات ارتباطی-اطلاعاتی علیه جمهوری اسلامی ایران.
پنجم	۵/۴۵	تسلط بر منابع آبی خلیج فارس از طریق تأسیس منابع آب شیرین‌کن در کشورهای عرب حوزه خلیج فارس و نظارت بر حوزه راهبردی آب.
ششم	۵/۱۲	ایجاد فضای تبلیغاتی گسترده از رهگذر عادی‌سازی روابط با شیخ‌نشین‌های خلیج فارس در جهت سرپوش گذاشتن بر شکاف‌های اجتماعی داخلی

هفتم	۴/۲۴	ایجاد ارتباطات فرهنگی و رسانه‌ای با کشورهای عربی حوزه خلیج فارس و بهره‌برداری از امکانات تبلیغاتی در جهت ارتقاء تصویر خود در جهان عرب و اسلام.
هشتم	۳/۴۳	صادرات سلاح به کشورهای حوزه خلیج فارس و گسترش بازارهای تسلیحاتی
نهم	۲/۷۵	نزدیک شدن به مرزهای جنوبی جمهوری اسلامی ایران و ایجاد کانال‌های ارتباطی با گروهک‌های تجزیه‌طلب
دهم	۲/۶۶	صدور فناوری هوش مصنوعی، بلاک چین و امنیت سایبری به کشورهای حوزه خلیج فارس.

برای محاسبه ضریب همبستگی ۵ عامل اول که به لحاظ میانگین در اولویت هستند از ضریب همبستگی اسپیرمن^۱ استفاده شده است (Tracy, 2019: 129). در جدول زیر این عوامل به ترتیب رتبه میانگین با حرف ع و شماره رتبه نشان داده شده‌اند.

جدول ۴: ضرایب همبستگی ۵ عامل اصلی در تبیین علائق ژئوپلیتیکی رژیم صهیونیستی بر اساس ضریب همبستگی

اسپیرمن

عوامل اصلی	ع-۱	ع-۲	ع-۳	ع-۴	ع-۵
ع-۱	-	.۷۰۳	.۸۶۰	.۶۸۴	.۷۸۰
ع-۲	-	-	.۸۶۳	.۶۷۰	.۷۶۲
ع-۳	-	-	-	.۷۸۵	.۸۷۳
ع-۴	-	-	-	-	.۹۰۴
ع-۵	-	-	-	-	-

همان‌طور که ضرایب مندرج در جدول و نمودار بالا نشان می‌دهد، هر پنج عامل همبستگی معنادار بالایی با یکدیگر دارند.

^۱ Spearman Correlation Coefficient

نتیجه‌گیری و پیشنهاد**الف - نتیجه‌گیری:**

در این مقاله تلاش شد تا علائق ژئوپلیتیکی رژیم صهیونیستی در حوزه خلیج فارس مورد بررسی قرار بگیرد. با وجود تحولات اخیر در منطقه غرب آسیا و به تبع آن حوزه ژئوپلیتیک خلیج فارس و حرکت به سمت عادی‌سازی روابط رژیم صهیونیستی و برخی از کشورهای شیخ‌نشین عربی، لزوم توجه به علائق ژئوپلیتیکی این رژیم در منطقه بیش از گذشته احساس می‌شود. برای نیل به هدف ترسیم نگاهی جامع به علائق ژئوپلیتیکی رژیم صهیونیستی در حوزه خلیج فارس، در گام اول پژوهشگران با رجوع به ۱۰ نفر از نخبگان مرتبط با موضوع پژوهش، ۳۴ گزاره استخراج گردید. سپس با ارائه این گزاره‌ها به ۳۹ نفر از متخصصان مرتبط با موضوع، ۱۰ مورد از مهم‌ترین علائق ژئوپلیتیکی این رژیم احصاء گردید و سپس با استفاده از آزمون‌های آماری، وزن دهی شده و سپس اولویت‌بندی گردیدند. در نتیجه تصویر نسبتاً جامعی از علائق ژئوپلیتیکی رژیم صهیونیستی در حوزه خلیج فارس ارائه گردید. نکته مهم در این بحث، توجه به قوت‌های موجود در رژیم صهیونیستی در کنار توجه به کاستی‌ها و کمبودهای جغرافیایی آن در موضوع علائق ژئوپلیتیک بود. توضیح بیشتر آن‌که در مباحث موجود پیرامون مفهوم علائق ژئوپلیتیکی، همواره روی این امر تمرکز شده است که مجموعه‌ها و واحدهای سیاسی در جهت پر کردن خلأها و کاستی‌های جغرافیایی خود به سایر نقاط جغرافیایی تمایل پیدا کرده و تلاش می‌کنند تا منافع خود را تحقق بخشند؛ اما در این پژوهش تلاش شد تا گزاره‌هایی همچون حوزه فناوری و یا صادرات تسلیحات نظامی که به نوعی مزیت رقابتی رژیم صهیونیستی محسوب می‌گردد نیز از نظر دور نماند و در خروجی پرسشنامه‌ها و فرایند اولویت‌بندی مورد توجه قرار بگیرد.

ب - پیشنهادها:

با عنایت به این‌که هرگونه پیگیری علائق ژئوپلیتیکی رژیم صهیونیستی در حوزه خلیج فارس با منافع راهبردی و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران تداخل پیدا خواهد کرد، پیشنهادهای مشخص این مقاله به شرح ذیل می‌باشد:

- ۱- توجه دستگاه‌های سیاست‌گذاری دفاعی به تحولات نظامی - سیاسی در حوزه خلیج فارس؛
- ۲- حل و فصل مسالمت‌آمیز اختلافات منطقه‌ای و تلاش دیپلماتیک در جهت ایجاد منطقه‌ای غیرهمسو با منافع رژیم صهیونیستی؛
- ۳- گسترش همکاری‌های دو و چندجانبه با کشورهای حوزه خلیج فارس در حوزه‌های چندگانه سیاسی، نظامی، اقتصادی و ... در جهت ایجاد حسن نیت و کاهش نگرانی‌های امنیتی؛
- ۴- توازن میان آرمان‌گرایی و واقع‌گرایی مرتبط با اصول سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در مواجهه با علائق ژئوپلیتیکی رژیم صهیونیستی در خلیج فارس؛
- ۵- تأسیس نهاد فرادستی سیاست‌سازی در منطقه غرب آسیا با ترکیبی از نظامیان، دیپلمات‌ها و سیاست‌گذاران دفاعی - امنیتی؛
- ۶- ایجاد سازوکاری برای نظارت مستمر بر فعالیت‌های رژیم صهیونیستی در حوزه خلیج فارس با تأسیس مراکز تخصصی صهیونیسم‌شناسی.

فهرست منابع**الف - منابع فارسی:**

- حافظ‌نیا، محمدرضا و رومینا، ابراهیم (۱۳۹۶)، "تأثیر علائق ژئوپلیتیکی ایران و عربستان در ایجاد چالش‌های منطقه‌ای در جنوب غرب آسیا"، مجله تحقیقات جغرافیایی، تابستان، شماره ۵۹، صص ۲۰-۹
- حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۳۸۵)، "اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک"، مشهد، انتشارات پاپلی
- صفوی، سید یحیی؛ کامکار، مهدی و بایوردی، فرخ (۱۴۰۰)، "شناخت بحران‌های ژئوپلیتیکی حوزه خلیج فارس"، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، سال نوزدهم، تابستان، شماره ۸۴، تابستان، صص ۳۲-۵
- فاطمی‌نسب، علی؛ حافظ‌نیا، محمدرضا؛ کمالی، محمدرضا و ربیعی، حسین (۱۴۰۰)، "عوامل ژئوپلیتیکی مؤثر بر همگرایی امنیت جمعی در منطقه خلیج فارس"، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، سال نوزدهم، زمستان، شماره ۸۶، صص ۲۶-۵
- کاویانی‌راد، مراد (۱۳۹۱)، "جایگاه مفهوم فضای حیاتی در شکل‌گیری سیاست خارجی عراق"، فصلنامه ژئوپلیتیک، سال هشتم، بهار، شماره اول، صص ۱۳۳-۱۱۲
- ملکی، محمدرضا و محمدزاده‌ابراهیمی، فرزاد (۱۳۹۹)، "چشم‌انداز صلح خاورمیانه در سایه عادی‌سازی روابط اسرائیل و جهان عرب"، فصلنامه مطالعات بین‌المللی، دوره ۱۷، زمستان، شماره ۳، صص ۶۴-۴۵

ب - منابع انگلیسی:

- Clarke, Peter (2020), "Makers of Modern Strategy from Machiavelli to the Nuclear Age", Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Jones, Clive, Guzansky, Yoel (2020), "Fraternal Enemies: Israel and the Gulf Monarchies", Oxford University Press.
- Morris, Benny (2001), "Righteous victims: a history of the Zionist-Arab conflict, 1881-2001" (1st Vintage Books Ed.). New York: Vintage Books.
- Patten, Mildred L. (2017), "Understanding Research Methods: An Overview of the Essentials", Routledge.
- Smith, Charles D. (2004), "Palestine and the Arab Israeli Conflict: A History with Documents", Bedford/St. Martin's: Boston.
- Tracy, Sarah J. (2019), "Qualitative Research Methods: Collecting Evidence, Crafting Analy